

<https://doi.org/10.31108/2.2025.1.34.6>
УДК 159.947:355.31:005.336.4

Олександр Коваленко

ФЕНОМЕН УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Коваленко Олександр. Феномен управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України як предмет теоретико-методологічного аналізу: психологічний аспект.

Вступ. Результат будь-якої воєнної кампанії в умовах сучасного збройного протистояння залежить від панування в повітрі, що є важливою проблемою для Сил оборони України. Успішне проведення повітряних наступальних та оборонних операцій значною мірою залежить від рівня розвитку управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України – професіоналів військового управління оперативного рівня. Відповідно її цілеспрямований розвиток стає актуальною психологічно-педагогічною проблемою державного значення.

Мета: теоретичний аналіз та обґрунтування сутності й психологічного змісту управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України – професіоналів військового управління оперативного рівня.

Методи. Для дослідження використано теоретичні методи: узагальнення наукової інформації з проблеми розвитку управлінської компетентності офіцерів, системний аналіз досліджуваних джерел із подальшою конкретизацією наукових ідей, а також синтез нових наукових результатів на основі опрацьованих матеріалів.

Результати. У статті висвітлено результати дослідження аспектів управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України – професіоналів військового управління оперативного рівня як предмет теоретико-методологічного обґрунтування в психології. Проаналізовані наукові підходи до вивчення управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України оперативного рівня. Проаналізовано та обґрунтовано сутність і психологічний зміст цього феномену. Підкреслено важливість розвитку управлінської компетентності офіцерів ПС ЗС – професіоналів військового управління оперативного рівня як суб'єктів військово-професійної діяльності в сучасному військово-професійному середовищі. Розкрито психологічні аспекти управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України.

Висновки. Доведено, що управлінська компетентність офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України, професіоналів військового управління оперативного рівня – це професійно важливе психічне утворення, що дозволяє успішно виконувати завдання з управління підлеглими підрозділами та частинами, планування та організації бойових дій, приймати управлінські рішення у складних і динамічних умовах бойової та оперативної обстановки. З'ясовано їх основне функціональне призначення – здійснення управлінської діяльності за відповідним напрямом діяльності в певній ланці військового управління ПС ЗС України як безпосередньо конкретним підрозділом (управлінням, відділом, відділенням, групою) органу військового (бойового) управління, так і підпорядкованими угрупованнями (об'єднаннями, з'єднаннями, військовими частинами, підрозділами) відповідного напрямку діяльності. Зміст управлінської компетентності офіцерів ПС ЗС України визначено як багатокомпонентну систему, тісно пов'язану з організаційно-управлінськими компетенціями у військовому управлінні Повітряних Сил.

Ключові слова: управлінська діяльність, управлінська компетентність, офіцер повітряних сил, професіонал військового управління оперативного рівня, військово-професійна діяльність, сутність

Kovalenko, Oleksandr. The phenomenon of managerial competence of the Air Force officers of the Armed Forces of Ukraine as a subject of theoretical and methodological analysis: psychological aspect.

Introduction. The outcome of any military campaign in modern armed confrontation depends on air superiority, which is a critical issue for the Defense Forces of Ukraine. The successful execution of air offensive and defensive operations is largely contingent upon the level of managerial competence of the Air Force officers of the Armed Forces of Ukraine—professionals in military command at the operational level. Consequently, the targeted development of this competence has become a pressing psychological and pedagogical issue of national significance.

Aim: to conduct a theoretical analysis and substantiate the essence and psychological content of the managerial competence of the Air Force officers of the Armed Forces of Ukraine—professionals in military command at the operational level.

Methods. The study employs theoretical methods, including the generalization of scientific information on the issue of officers' managerial competence, systematic analysis of the researched sources with further specification of scientific ideas, as well as the synthesis of new scientific results based on the analyzed materials.

Results. This article presents the results of a study on the psychological aspect of the managerial competence of the Air Force officers of the Armed Forces of Ukraine—professionals in military command at the operational level—as a subject of theoretical and methodological substantiation in psychology. The scientific approaches to studying the managerial competence of Air Force officers at the operational level were analyzed. The essence and psychological content of this phenomenon were examined and justified. The study emphasizes the importance of developing managerial competence among Air Force officers—military command professionals at the operational level—as key subjects of military-professional activities in the contemporary military-professional environment. The psychological aspects of the managerial competence of Air Force officers of the Armed Forces of Ukraine were explored.

Conclusions. It has been proven that the managerial competence of Air Force officers of the Armed Forces of Ukraine, who are professionals in military command at the operational level, is a professionally significant psychological formation that enables them to successfully perform tasks related to the management of subordinate units and formations, planning and organizing combat operations, and making managerial decisions under complex and dynamic conditions of combat and operational situations. Their primary functional purpose has been identified as the execution of managerial activities within their respective areas of responsibility in a specific echelon of military command of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine—both within a particular unit (department, section, group) of a military (combat) command structure and in relation to subordinate formations (associations, brigades, military units, and subunits) of the corresponding operational domain. The content of the managerial competence of Air Force officers has been defined as a multi-component system closely related to organizational and managerial competencies in the military command of the Air Force.

Key words: managerial activity, managerial competence, Air Force officer, operational-level military command professional, military-professional activity, essence

Вступ. Аналіз та узагальнення досвіду локальних війн і збройних конфліктів ХХІ століття свідчать, що результат будь-якої воєнної кампанії в умовах сучасного збройного протистояння залежить від панування в повітрі, що є важливою проблемою для Сил оборони України. Відповідно необхідність ведення війни висуває проблему розвитку управлінської компетентності офіцерів Повітряних Сил (далі – ПС) Збройних Сил (далі – ЗС) України – професіоналів військового управління оперативного рівня (далі – офіцерів), а її цілеспрямований контекстний розвиток стає актуальною психологічно-педагогічною проблемою.

Для успішної протидії діям повітряного противника необхідно забезпечувати реалізацію відповідних стратегічних та оперативних заходів силами оборони України. Ці заходи мають здійснюватися у форматі всеосяжної системи протиповітряної оборони держави чи у формі стратегічної операції, спрямованої на нейтралізацію та відбиття повітряного нападу противника (Ткачов, 2021 та ін.). Завдання ведення стратегічної операції по протиповітряній обороні України, повітряної наступальної та повітряної

оборонної операцій, завоювання переваги у повітряному просторі, ускладнення комплексів озброєння і військової техніки, які застосовуються в сучасному повітряному (протиповітряному) бою, висуває підвищені вимоги до військово-професійної компетентності офіцерів повітряних сил, особливо до їхньої управлінської компетентності. Розвиток управлінської компетентності офіцерів є важливим завданням як психолого-педагогічної науки, так і системи військової освіти. Саме їхня управлінська компетентність, як інтегральна складова їхньої військово-професійної компетентності, є вирішальною як для успішної військово-професійної діяльності, так і успішного виконання бойових (спеціальних) дій ПС, оскільки вона забезпечує актуалізацію їхньої військово-професійної компетентності в середній ланці військового управління (Коваленко, 2024).

Отже, сучасний офіцер ПС має бути як спеціалістом на оперативному рівні військового управління – військовим професіоналом, так і вузьким фахівцем – конкретно посадовою особою військової частини певного роду авіації, роду військ ПС чи органу військового управління як оперативного, так і стратегічного рівнів управління. Якість управлінської діяльності офіцерів безпосередньо залежить від розвиненості їхньої управлінської компетентності як суб'єктів військового управління, особливо в межах оперативної та стратегічної ланок управління. Результативність їхньої діяльності визначається не лише рівнем управлінської підготовленості, отриманої у вищих військових навчальних закладах, а й здатністю ухвалювати відповідальні організаційно-управлінські рішення, організовувати як власну професійну діяльність, так і координувати службову діяльність підлеглих посадових осіб та військових частин чи підрозділів відповідно до їх функціонального призначення. Важливим аспектом є також здатність ефективно управляти та координувати ведення бойових і спеціальних дій військових формувань, що безпосередньо впливає на результативність бойового застосування угруповань (об'єднань, з'єднань) Повітряних Сил.

У цьому контексті постає нагальна потреба у вирішенні проблеми забезпечення високої результативності управлінської діяльності офіцерів у системі бойового застосування військових частин і підрозділів Повітряних Сил ЗС України. Досягнення цієї мети потребує цілеспрямованого системного, систематичного й контекстного розвитку їхньої управлінської компетентності. Особлива увага має приділятися інтеграції управлінських знань, навичок, умінь і здатностей у процесі набуття ними військової освіти, реалізованої через різні організаційні форми навчання, а також в ході індивідуальної підготовки офіцерів. Це дозволить забезпечувати їхню готовність до оптимального управління в умовах сучасних викликів і потреб військово-професійної діяльності в ЗС України (Коваленко, 2024).

Проблема формування та розвитку управлінської компетентності офіцерів залишається надзвичайно актуальною, що підтверджує досвід ЗС України у відбитті російської агресії. Саме управлінська компетентність командирів (начальників) різних рівнів військового управління є ключовим чинником досягнення перемоги над російським агресором. У сучасних умовах військово-професійної діяльності офіцерів основним завданням стає така їхня управлінська підготовка, яка дає не лише глибокі теоретичні знання і практичні навички та вміння, а й розвиває цінності та мотивацію, здатність успішно командувати підрозділами, частинами та приймати оптимальні управлінські рішення в умовах війни. Особливої важливості для успішності застосування військових частин і підрозділів ПС набуває управлінська компетентність офіцерів ПС на оперативному та стратегічному рівнях військового управління. Водночас проблема змісту й структури управлінської компетентності цієї категорії офіцерів залишається недостатньо усвідомленою та дослідженою науковцями, адже існують лише поодинокі наукові напрацювання з цієї теми. А проблема психологічних умов розвитку управлінської компетентності офіцерів ПС – майбутніх професіоналів військового управління

оперативного рівня, незважаючи на її велику актуальність в умовах відбиття збройної російської агресії, залишається «білою плямою» у вітчизняній психологічній науці.

Мета дослідження: обґрунтувати управлінську компетентність офіцерів Повітряних Сил ЗС України оперативного рівня військового управління як предмет наукового дослідження в психологічній науці, визначити її сутність і зміст.

Методи та організація дослідження. Для дослідження використано теоретичні методи: узагальнення наукової інформації з проблеми управлінської компетентності офіцерів, системний аналіз досліджуваних джерел із подальшою конкретизацією наукових ідей, а також синтез нових наукових результатів на основі опрацьованих матеріалів.

Результати дослідження та їх обговорення. Проблеми управлінської компетентності різних керівників як психолого-педагогічного феномену присвячені дослідження багатьох вчених, серед яких Т. Мацевко (2007), В. Ягупов (2018), С. Поздишев (2014), О. Пристай (2023) тощо.

Сучасне розуміння поняття «компетентність» ґрунтується на низці ключових аспектів. Зокрема, це психологічні здатності, які проявляються через поведінку і сприяють досягненню особистісно важливих цілей (Ягупов, 2013). Компетентність базується на аналізі ціннісно-мотиваційної сфери особистості, трактується як інтегрована здатність, необхідна для ефективного виконання завдань у визначеній галузі діяльності. Вона охоплює спеціалізовані знання, практичні вміння, мисленнєві інструменти, а також усвідомлення відповідальності за результати своїх дій. Професійна компетентність передбачає володіння широким спектром специфічних навичок, умінь, здатність глибоко аналізувати предметну область, самостійно формулювати запитання, обґрунтовувати власну позицію, вирішувати міжособистісні конфлікти та виконувати інші завдання, що вимагають комплексного підходу. Розвиток компетентності можливий лише за умови, що індивід приймає та усвідомлює соціальну значущість цілей своєї професійної діяльності. Такий підхід стимулює формування відповідальності, ініціативності та сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості, дозволяючи успішно адаптуватися до змінних умов професійного середовища (Свистун, 2019).

Поняття «компетентність» трактується як здатність особистості ефективно проводити певну професійну діяльність. Також компетентність сприймається як інтегральна якість індивіда, що охоплює певні психічні властивості, інтелектуальні, поведінкові прояви, які формуються і розвиваються під впливом мотиваційного компонента у реальних умовах. Мотивація, враховуючи аспекти культурного середовища та соціальної взаємодії, зі свого боку забезпечує здатність успішних дій та адаптації (Поздишев, 2014).

Для досягнення мети нашого дослідження доцільно розглянути управлінську діяльність офіцерів ПС ЗС України, проаналізувати відповідні наукові публікації, застосовуючи компетентнісний підхід.

Згідно з В. Ягуповим (2024), компетентнісний підхід визначається як теоретична та практична підготовленість, особистісна здатність, психологічна готовність особи – суб'єкта діяльності до певного виду діяльності. Цей підхід дозволяє побачити її багатозначність, що підтверджує існування різних видів компетентності у фахівця (Ягупов, 2024).

Діяльність офіцерського складу як управлінців досліджувалась вченими як міждисциплінарна наукова проблема, в різних аспектах: визначення методологічних основ управлінської діяльності, її структури та поняттєво-категоріального апарату у філософському аспекті (Ягупов, 2021); дослідження різних аспектів управління військами в галузі військового управління (Тарасюк, 2020; Тракалюк, 2020); психологічне забезпечення управлінської діяльності фахівців та їх підготовку в психологічному контексті (Поздишев, 2017); вирішення педагогічних завдань, пов'язаних із підготовкою

до управлінської діяльності військових фахівців (Свистун, 2018); підготовку військових професіоналів у ВВНЗ (Мацевко, 2006; Борисюк, 2015; Ягупов, 2017).

Після узагальнення наукових публікацій із досліджуваного феномену – управлінської компетентності управлінців різних сфер діяльності – доходимо висновку, що в значній кількості наукових праць розкриваються різні наукові погляди та підходи, деякі аспекти цього феномену досить детально відпрацьовані, але водночас мають певну фрагментарність.

Проблема формування та розвитку управлінської компетентності різних категорій військових професіоналів у системі військової освіти досліджена недостатньо, оскільки лише окремі психолого-педагогічні праці присвячені її формуванню та вдосконаленню в певних групах військових фахівців (Поздишев, 2014, Ягупов, 2021). Що стосується дослідження управлінської компетентності офіцерів різних категорій, то цій темі приділяли увагу О. Борисюк (2016), Т. Мацевко (2007).

Отже, діяльність військових управлінців досліджується через різні наукові підходи, що підкреслює її багатогранність і значущість. Водночас управлінська компетентність офіцерів ПС – професіоналів військового управління оперативного рівня – залишається недостатньо усвідомленою та фактично не отримала системного дослідження в психологічній науці.

У процесі вивчення феномену управлінської компетентності офіцерів ПС ЗС України, який сприймається нами як об'єкт теоретико-методологічного аналізу в межах психологічного дослідження, було застосовано низку методів. Зокрема, використано узагальнення наукової літератури з проблеми управлінської компетентності керівників, системний аналіз досліджуваних джерел із подальшою конкретизацією наукових ідей, а також синтез нових наукових результатів на основі опрацьованих матеріалів.

Для визначення сутності поняття «управлінська компетентність» необхідно насамперед з'ясувати зміст терміну «сутність». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови це поняття визначається як «найголовніше, основне, істотне в кому- або чому-небудь; суть, сенс, зміст». У філософському контексті сутність слугує для позначення тих характеристик, які визначають об'єкт чи явище, роблячи їх такими, якими вони є. Сутність розкриває основоположні, невід'ємні властивості, що формують базу об'єкта чи ідеї та відрізняють їх від інших. Отже, говорячи про сутність певного явища чи об'єкта, звертаємося до його ключових, найбільш значущих ознак, що визначають існування. У психологічному контексті сутність людини може включати її раціональність, здатність до моральних вчинків, усвідомлення та інтерпретацію навколишнього світу тощо.

Поняття «компетентність» трактується як інтегральний комплекс знань, навичок і вмінь, необхідний для ефективного виконання професійної діяльності. Компетентність охоплює здатність до аналізу та прогнозування результатів і можливих наслідків власних дій (Сафін, 1997). Це визначення підкреслює багатовимірний характер компетентності, що включає як когнітивні, так і практичні аспекти, спрямовані на досягнення професійних цілей. Тому з'ясування сутності поняття «управлінська компетентність» потребує аналізу його ключових складових, які поєднують базові характеристики управління, професійної підготовленості та здатності забезпечувати ефективність управлінської діяльності.

На думку В. Ягупова (2024), термін «управлінська компетентність» трактується як інтегральна характеристика професійного, психологічного та суб'єктного становлення фахівця, яка формується у процесі його формальної, неформальної та інформальної освіти. Це психічне утворення не є вродженим, а набувається через системну та контекстну підготовку фахівця і відображає поєднання його теоретичних професійних знань, практичних умінь, навичок, здатності до виконання професійних обов'язків, а також особистісної, мотиваційної та професійної готовності до діяльності (Ягупов, 2024).

Управлінська компетентність офіцера характеризується як якісний інтегрований результат його військово-професійної підготовленості, спроможності та готовності до виконання службових обов'язків на певній посаді. Вона формується в процесі здобуття військово-професійної освіти і стосується конкретного суб'єкта військового управління як майбутнього суб'єкта військово-професійної діяльності, здатного ефективно реалізовувати свої функції в межах обраного професійного середовища, тобто його управлінська діяльність містить безпосередньо менеджмент (Коваленко, 2024). Водночас у науковій літературі поняття «менеджмент» обґрунтовується як багатокomпонентне явище, яке включає кілька ключових складових: процес управління будь-яким об'єктом чи системою; володіння мистецтвом управління, що потребує творчого підходу й адаптивності до змін; професіоналізм організатора, який сприяє досягненню ефективності діяльності організації без надмірного застосування жорстких адміністративних методів (Борисюк, 2017).

Поняття «управління» та «менеджмент» об'єднує те, що об'єктом впливу в обох випадках виступає організація і спільна мета – забезпечення ефективності функціонування організації для досягнення її цілей. Обидва терміни також відображають спосіб організації управлінських процесів і певну управлінську культуру. Відмінності ж полягають у тому, що менеджмент охоплює не лише внутрішні процеси організації, а й її взаємодію за межами організації (Борисюк, 2017).

Менеджмент зазвичай розглядається як людська діяльність, спрямована на досягнення цілей комерційних і некомерційних організацій, забезпечення підвищення продуктивності праці та ефективного використання ресурсів. Менеджмент виступає окремим різновидом управління, зосередженим на соціотехнічних системах, тоді як управління включає як живі, так і неживі системи. Управління є більш широким поняттям, яке стосується будь-якої системи, що дозволяє об'єднувати її елементи в єдине ціле (Пристай, 2023).

Діяльність офіцерів Повітряних Сил оперативного рівня є менеджерською за своєю природою, оскільки охоплює багатогранні аспекти військового управління. Вона передбачає усвідомлення цінностей військово-професійної діяльності та специфіки сучасних бойових і спеціальних дій, що формує основу їх управлінської ефективності. Важливим елементом є мотивація до управлінської діяльності в умовах жорстких зовнішніх регуляторів, що впливає на прийняття рішень та оперативне реагування. Ефективне командування потребує застосування науково-прикладних знань про управління операціями, бойовими діями, а також урахування бойових можливостей військових частин і підрозділів. Одним із ключових аспектів є професійна комунікація в процесі управління операціями та бойовими діями, що вимагає високого рівня інформаційної компетентності та використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій (Коваленко, 2024). Офіцери мають розвивати здатність діяти в екстремальних умовах, витримуючи надмірні психічні, інтелектуальні та фізіологічні навантаження. Водночас вони повинні демонструвати ефективність як у командуванні підрозділами, так і в підпорядкуванні старшим начальникам, що є важливим чинником військового управління. Ця діяльність забезпечує ефективне управління в системі військового управління та виконання завдань у складних бойових умовах.

Зміст управлінської компетентності офіцерів ПС оперативного рівня знаходить своє відображення в таких ключових аспектах:

- визначення поняття «управлінська компетентність офіцерів ПС» має відповідати принципам термінологічного методологічного підходу: передбачає чітке формулювання його сутності та змісту з урахуванням системного, контекстного і структурного аналізу та оцінювання військово-управлінської діяльності;
- ціннісно-мотиваційні настанови управлінської діяльності суб'єктів військового управління мають сприйматися як інтегрований феномен, а не розділятися на окремі

складові; саме цінності управлінської діяльності в системі військового управління є основою формування, розвитку та підтримання мотивації до реалізації управлінських функцій, що забезпечує гармонійність і цілісність цього процесу;

– управлінська компетентність офіцерів ПС оперативного рівня має трактуватися як їхнє професійно значуще психічне утворення, характерне для військових фахівців оперативного рівня, оскільки воно охоплює специфічні знання, навички, особистісні якості та професійні настанови, які забезпечують їхню здатність до ефективного виконання обов'язків у системі військового управління (Коваленко, 2024).

До офіцерів ПС військового управління оперативного рівня в нашому дослідженні відносимо офіцерів оперативного рівня Командування ПС ЗС України, управління повітряних командувань, об'єднань (з'єднань), окремих тактичних груп, військових частин, згідно з штатним розписом яких посада відноситься до оперативного рівня.

У нашому дослідженні поняття «управлінська компетентність офіцерів ПС» характеризується як інтегративний прояв військового професіонала, який водночас відображає його психічне новоутворення військово-професійного спрямування. Ця компетентність формується в процесі професійної підготовки та розвитку, поступово набуваючи внутрішньої цілісності, що дозволяє офіцеру виконувати управлінські функції якісно. Водночас під час підготовки до виконання військово-професійних завдань офіцер набуває здатності до успішної реалізації професійних функцій, що робить його невід'ємною частиною системи військового управління (Борисюк, 2017).

Отже, управлінська компетентність є якісною характеристикою управлінської підготовленості офіцера ПС, який у процесі освоєння військово-професійної діяльності формується і розвивається як її суб'єкт.

Поняття «управлінська компетентність» визначаємо як інтегральну якість, що охоплює знання, уміння, навички, мотиваційні й ціннісні орієнтири, здатність до прийняття рішень і лідерських дій, поведінки та діяльності. До її ключових аспектів належать: критичне професійно-управлінське мислення, творчий підхід до реалізації посадових компетенцій, адаптивність до екстремальних умов і оптимальна взаємодія з іншими суб'єктами управління.

Водночас наголошуємо на поліфункціональності управлінської діяльності офіцерів оперативного рівня, яка регламентується нормативно-правовими документами та адаптується до специфіки стратегічного й оперативного рівнів військового управління. Основоположні концепції управлінської компетентності офіцерів ПС мають бути адаптовані до їхньої військово-професійної компетентності, оскільки організаційна та управлінська функції нерозривно між собою пов'язані та взаємозумовлені, а в окремих випадках їх важко диференціювати одну від одної. На нашу думку, управлінська компетентність будь-якого спеціаліста, який функціонує в системі «людина – людина», є інтегральною складовою його професійної компетентності. Вона виступає ключовою передумовою успішного виконання професійних завдань, зокрема управлінських функцій. Такий науковий підхід до розуміння управлінської компетентності офіцерів ПС є не лише теоретично обґрунтованим, але й практично доцільним (Свистун, 2013).

Вчений Т. Мацевко трактує управлінську компетентність магістра військово-соціального управління як стан опанування комплексом управлінських знань, навичок, умінь, а також культурою військового менеджера, що формується в процесі професійно-педагогічної підготовки. Вона включає розвиток особистісних і професійно значущих індивідуально-психічних характеристик (Мацевко, 2007). Таке визначення є обґрунтованим, оскільки воно відображає ключові аспекти військово-професійної діяльності офіцера, що включає управлінську складову. Водночас зазначимо, що воно не враховує ціннісно-мотиваційний компонент, який також є важливим елементом управлінської компетентності.

З психологічної точки зору, управлінська компетентність охоплює такі елементи, як: психотип керівника, рівень розвиненості та якість його ціннісно-мотиваційної сфери, рівень професійної підготовленості, функціональну грамотність, а також набутий досвід у сфері управління. Окремо виділяється здатність керівника усвідомлювати себе як суб'єкта управлінської діяльності, що безпосередньо впливає на ефективність виконання ним професійних завдань (Сафін, 1997).

Сутність управлінської компетентності офіцерів ПС полягає в їхній здатності та готовності здійснювати управлінську діяльність як суб'єктів військового управління в різних ланках (оперативній і стратегічній). Ця компетентність включає як суб'єктивні (особистісні) характеристики, так і професійні якості, необхідні для ефективного виконання управлінських функцій у сфері військового управління.

Управлінська компетентність фахівців у військовому управлінні є багатогранною характеристикою, що поєднує теоретичні знання та практичні навички, уміння та здатності, необхідні для успішної реалізації управлінських функцій в умовах високих вимог і постійних змін. Вона визначає здатність офіцерів адаптуватися до змінюваних обставин і ефективно управляти ресурсами для досягнення поставлених цілей (Тарасюк, 2020).

Крім того, важливою характеристикою є надпредметність і міждисциплінарність управлінської компетентності офіцерів ПС, оскільки це є результатом інтегрованого освоєння різних навчальних дисциплін і військово-професійних знань, необхідних для виконання ролі «лідера оперативного рівня» в конкретній ланці військового управління – як на оперативному, так і на стратегічному рівнях. Успішність професійної діяльності офіцерів зумовлена наявністю інтегрованої компетентності, що охоплює планування, організацію, контроль, координацію, прийняття управлінських рішень і реалізацію адміністративних функцій, тобто сформованої та розвинутої управлінської компетентності. І, нарешті, різнофункціональність означає, що розвиток управлінської компетентності дозволяє офіцерам ПС обіймати різноманітні посади в системі військового управління – від виконавців до керівників структурних підрозділів на оперативному та стратегічному рівнях. Це забезпечує їм можливість ефективно функціонувати у різних сферах військового управління, успішно виконувати завдання, що постають перед ними на кожному етапі служби (Ягупов, 2024).

Отже, за результатами аналізу, узагальнення та конкретизації наукових джерел нами було визначено специфічні особливості управлінської компетентності офіцерів ПС оперативного рівня. Насамперед – це цілі та завдання їхньої управлінської діяльності, які визначаються суспільним запитом. Це означає, що мета й завдання управлінської діяльності офіцерів ПС оперативного рівня визначаються вимогами суспільства до ЗС України, які закріплені у законодавчих актах, військових статутах, наказах і нормативних документах.

Результати управлінської діяльності офіцерів органічно інтегруються в систему оперативного та стратегічного військового управління. Це безпосередньо впливає на боєготовність і боєздатність військових частин і підрозділів, а також на морально-психологічний стан особового складу.

З'ясовано, що особливістю управлінської діяльності є її достатньо жорстка регламентація. Ця діяльність підлягає чіткій соціально-правовій, функціональній і часовій регламентації у військовому управлінні. Крім того, управління має командний характер, оскільки офіцери діють у складі колективів, спільно виконуючи завдання в системі військового управління. Тому поширені та популярні в менеджменті технології тимбілдингу мають активно впроваджуватись і у військову діяльність.

Доведено, що управлінська діяльність офіцерів є поліфункціональною, оскільки управлінські завдання охоплюють широкий спектр аспектів військової діяльності, що зумовлює багатофункціональний характер їхньої роботи в межах конкретних структур

військового управління. Водночас професійні якості офіцерів мають відповідати специфічним вимогам, що випливають із завдань і функцій управління на оперативному та стратегічному рівнях військового управління в ЗС України.

З'ясовано, що важливим чинником є екстремальні умови, у яких часто здійснюється управлінська діяльність. Виконання управлінських функцій у бойових умовах потребує від офіцерів високого рівня стресостійкості та здатності оперативно ухвалювати рішення.

Доведено, що окремим аспектом управлінської компетентності офіцерів ПС оперативного рівня, який треба виділити, є багатогранність, оскільки існує безліч варіантів актуалізації їхньої управлінської компетентності у різних управлінських ролях, що визначаються посадами в системі військового управління, родовими особливостями військових спеціальностей та різноманітними функціональними обов'язками.

З'ясовано, що ефективність виконання функціональних обов'язків офіцерами ПС оперативного рівня залежить від рівня розвиненості військово-професійної компетентності, інтегрованим елементом якої є управлінська компетентність. Вона поєднується з організаційно-управлінською та менеджерською компетентністю, які забезпечують здатність офіцера самостійно й усвідомлено виконувати управлінські функції.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу, який охоплював визначення сутності та змісту феномену управлінської компетентності офіцерів ПС ЗС України, що діють на оперативному рівні військового управління, в контексті психологічного дослідження можна дійти таких висновків:

1. Управлінська компетентність офіцерів ПС представлена як професійно значуще психічне утворення, що охоплює їхні цінності, мотивацію до управлінської діяльності, теоретичну підготовленість, практичні навички, уміння, здатності, психологічну, суб'єктну та професійну готовність до реалізації управлінських функцій на оперативній ланці управління.

2. Сутність управлінської компетентності офіцерів ПС оперативного рівня визначається як інтегративна здатність і готовність діяти у сфері військового управління, здійснювати ефективну діяльність на оперативному рівні.

3. Зміст управлінської компетентності офіцерів ПС ЗС України визначено як багатокomпонентну систему, тісно пов'язану з організаційно-управлінськими компетенціями у військовому управлінні Повітряних Сил. Цей зміст має динамічно розвиватися відповідно до актуальних військово-професійних потреб і викликів, які стоять перед системою військового управління.

4. Характер управлінської діяльності офіцерів ПС оперативного рівня набуває виразних рис менеджерської орієнтації з огляду на те, що інноваційність, креативність і творчий підхід до управлінської діяльності стають ключовими чинниками розвитку сучасного військового менеджменту. Особливо важливою є здатність офіцерів адаптувати ці якості у своїй повсякденній діяльності в умовах російсько-української війни.

5. Розвиток управлінської компетентності офіцерів ПС має включати опанування ними сучасними методами і технологіями управління військовими частинами та підрозділами різних родів авіації та військ ПС, які мають відповідати викликам війни та забезпечувати ефективність функціонування системи військового управління у надзвичайних умовах бойових дій.

6. Креативність і критичне мислення, як складові управлінської компетентності офіцерів ПС оперативного рівня, набувають особливого значення для успішного військового управління, що забезпечує здатність ефективно діяти в сучасних умовах, формуючи місію та стратегічне бачення функціонування військових структур.

7. Впровадження технологій тимбілдіngu є досить важливим для створення злагодженого військового колективу органу військового управління оперативного рівня,

адже робота об'єднаного оперативного штабу – це командна робота. Саме зіграна, психологічно сумісна команда офіцерів оперативного рівня, очолювана командувачем, здатна втілити в життя задачу оперативного рівня, наприклад, спланувати й провести повітряну наступальну операцію – як вершину оперативного мистецтва застосування ПС ЗС України. Ця задача є надзвичайно важливою й актуальною, оскільки Україна ще не має досвіду проведення повітряних наступальних операцій.

Отже, управлінська компетентність офіцерів ПС ЗС України є фундаментальним чинником забезпечення ефективного військового управління та має постійно вдосконалюватися відповідно до сучасних реалій і стратегічних потреб ЗС України.

Перспективами подальших наукових пошуків є дослідження професіогенезу, розроблення структури, критеріїв і показників діагностування психологічних аспектів управлінської компетентності офіцерів ПС ЗС України, як професіоналів військового управління оперативного рівня.

Література

1. Борисюк, О. М. (2017). *Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності у майбутніх офіцерів національної поліції України* (Канд. дис.). Нац. університет цивільного захисту України.
2. Коваленко, О.В. (2024). Вплив особистісних характеристик на формування управлінської компетентності у офіцерів оперативного рівня: психологічний аналіз. *Перспективи та інновації науки*, 3(37), 861–871. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-861-871](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-861-871)
3. Мацевко, Т. М. (2007). *Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю* (Канд. дис.). Нац. акад. оборони України.
4. Науменко, П.В., & Пархоменко-Куцевіл, О.І. (2022). Управління компетентнісним розвитком керівника в системі державної служби. *Інвестиції: практика та досвід*, 9–10, 104–109.
5. Поздишев, С. О. (2014). Психологічний аналіз професіограми офіцера оперативно-тактичної підготовки до управлінської діяльності. *Проблеми сучасної психології*, 26, 478–493.
6. Пристай, О. В. (2023). *Психологічні умови формування управлінської компетентності керівників закладів загальної середньої освіти* (Дис. д-ра філософії). Київський університет імені Бориса Грінченка.
7. Сафін, О.Д. (1997). *Психологія управлінської діяльності командира: навчальний посібник*. Вид-во АПВУ.
8. Свистун, В. І. (2019). Полікультурна компетентність військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки. *Проблеми освіти*, 92, 154–158.
9. Тарасюк, Ю. М. (2020). Формування управлінської компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із військового управління. *Інноваційна педагогіка*, 26, 164–167. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/26.32>
10. Ткачов, В. В., Камінський, В. В., Степанов, Г. С., & Оріховський, П. В. (2021). Погляди на організацію протиповітряної оборони в сучасних умовах. *Наука і оборона*, 17(4), 14. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-17-4-13-16>
11. Тракалюк, О. Л. (2020). *Розвиток фахової компетентності посадових осіб кадрових органів Збройних сил України у системі післядипломної освіти* (Канд. дис.). Нац. університет оборони України імені Івана Черняховського.
12. Ягупов, В.В. (2024). Суб'єктно-діяльнісний підхід до обґрунтування термінології професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних сил України як офіцерів і педагогів. *Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 366 с. С. 31-52. <http://eprints.zu.edu.ua/39463/>.

References

1. Borysyuk, O. M. (2017). *Psychological features of development of managerial competence of future officers of the National Police of Ukraine* [Psychological features of development of managerial competence of future officers of the National Police of Ukraine]. National University of Civil Defense of Ukraine. [In Ukrainian]
2. Kovalenko, O. V. (2024). Vplyv osobystisnykh kharakterystyk na formuvannya upravlinskoi kompetentnosti u ofitseriv operatyvnogo rivnya: psykholoichnyi analiz [The effects of personal characteristics on the formation of operational-level officers' managerial competence: psychological analysis]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 3(37), 861-871. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-861-871](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-861-871) [In Ukrainian]
3. Matsevko, T. M. (2007). *Psychological features of development of military school graduate students' managerial competence*. National Academy of Defense of Ukraine. [In Ukrainian]

4. Naumenko, P. V., & Parkhomenko-Kutsevil, O. I. (2022). Upravlinnya kompetentnisnym rozvytkom kerivnyka v systemi derzhavnoi sluzhby [Management of the competence development of a manager in the civil service system]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 9-10, 104-109. [In Ukrainian]
5. Pozdyshev, S. O. (2014). Psykhologichnyi analiz profesiogramy ofitsera operatyvno-taktychnoi pidgotovky do upravlinskoï dialnosti [Psychological analysis of the professiogram of the operational-tactical training officer for managerial activity]. *Problemy suchasnoi psykhologii*, 26, 478-493. [In Ukrainian]
6. Prystai, O. V. (2023). *Psykhologichni umovy formuvannya upravlinskoï kompetentnosti kerivnykiv zakladiv zagalnoi serednoi osvity* [Psychological conditions for the formation of managerial competence of heads of secondary education institutions]. Kyivskyi universytet imeni Borysa Grinchenka. [In Ukrainian]
7. Safin, O. D. (1997). *Psykhologia upravlinskoï dialnosti komandira: navchalnyi posibnyk* [Psychology of the commander's managerial activity]. APVU. [In Ukrainian]
8. Svystun, V. I. (2019). Polikultura kompetentnist viiskovosluzhbovtsya yak subyekta dialnosti z pidtrymannya mizhnarodnogo myru i bezpeky [Multicultural competence of a serviceman as an actor in maintaining international peace and security]. *Problemy osvity*, 92, 154-158. [In Ukrainian]
9. Tarasyuk, Yu. M. (2020). Formuvannya upravlinskoï kompetentnosti u protsesi profesiinoï pidgotovky maibutnikh fakhivtsiv iz viiskovogo upravlinnya [Formation of managerial competence in the process of professional training of future specialists in military management]. *Innovatsiina pedagogika*, 26, 164-167. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/26.32> [In Ukrainian]
10. Tkachov, V. V., Kaminskyi, V. V., Stepanov, G. S., & Orikhovskiy, P. V. (2021). Poglyady na organizatsiyu protypovitryanoi oborony v suchasnykh umovakh [Approaches to the organization of air defense in modern conditions]. *Nauka i oborona*, 17(4), 14. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-17-4-13-16> [In Ukrainian]
11. Trakalyuk, O. L. (2020). *Rozvytok fakhovoi kompetentnosti posadovykh osib kadrovyykh organiv Zbroinykh syl Ukrainy u systemi pislyadyplomnoi osvity* [Development of professional competence of officials of personnel bodies of the Armed Forces of Ukraine in the system of postgraduate education]. Ivan Chernyakhovski National University of Defense of Ukraine. [In Ukrainian]
12. Yagupov, V. V. (2024). Subyektно-dialnisnyi pidkhid do obruntuvannya terminologii profesiino-pedagogichnoi pidgotovky maibutnikh ofitseriv – fakhivtsiv fizychnogo vykhovannya ta sportu Zbroinykh syl Ukrainy yak ofitseriv i pedagogiv [Agent-activity approach to substantiating the terminology of professional and pedagogical training of future officers majoring in physical education and sports in the Armed Forces of Ukraine]. In O.A. Dubasenyuk (Ed.), *Dialnisni zasady pidgotovky maibutnikh kompetentnykh fakhivtsiv v umovakh suchasnykh vyklykiv*. Vyd-vo ZhDU im. I.Franka. <http://eprints.zu.edu.ua/39463/>. [In Ukrainian]

Відомості про автора

Коваленко Олександр Вікторович, ад'юнкт кафедри внутрішніх комунікацій Національного університету оборони України, Київ, Україна.

Kovalenko, Oleksandr, Adjunct Professor of the Department of Internal Communications, National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8612-3674>

E-mail: kovalenko79@gmail.com

Отримано 23 січня 2025 р.
Рецензовано 12 лютого 2025 р.
Прийнято 18 лютого 2025 р.